

مهندس عبدالله ریاضی
استاد دانشگاه و رئیس مجلس شورای ملی

پیشنهادهای

درباره اصلاح برنامه تحصیلات عمومی کشور

کمتر کسی یافت میشود که از دستگاه فرهنگ موجود کشور اظهار رضایت نماید. این مسئله اختصاص بکشورما و بزمان حاضر ندارد بلکه نظر با اهمیت فرهنگ و تأثیر آن در شئون مختلف، مردم اغلب بحق مقداری از معایب و نواقص مجامع و ادارات و دستگاه های خود را معلول عیب دستگاه های فرهنگی خود میدانند .

با تمدن چندین هزار ساله ای که جهانیان نیز برای ما قائلند از هزار ها سال قبل مراکز تعلیم و تعلم و تحقیق و تتبع در کشورما وجود داشته و اگر آثار کمتری از تمدن ایران قبل از اسلام بجامانده بیشتر کتابخانه های معتبر ایران و دنیا آثار نفیسی از علما و محققین ایران در اختیار دارند که همه شاهد ذوق و استعداد و علاقه سرشار ایرانی به تحصیل و تحقیق میباشد .

در دوران قرون وسطی دانشگاه ها در تمام دنیا عموماً جنبه مذهبی داشتند و ضمن تحصیل علوم دینی و مذهبی اغلب به تحصیل و تحقیق علوم دیگر مورد احتیاج که در درجه اول علم پزشکی و پس از آن ادبیات و حکمت و فلسفه و ریاضیات طبیعیات و غیره بود مبدوراختند ولی پس از آن با اختراع فن چاپ و ماشین بخار و بعداً اختراعات و اکتشافات علمی دیگر احتیاج - مدارس و مکاتب دیگری بوجود آورد که در آن ها رشته های مختلف علوم و ادبیات و هنر تدریس و تحقیق میگردد و آنها را در مقابل مدارس قدیم مدرسه جدید نامیدند .

اولین مدرسه جدیدیکه باین ترتیب در ایران تأسیس شد همان مدرسه دارالفنون بود که بوسیله امیر کبیر در تهران دایر شد و در آن علم پزشکی و علوم مهندسی و نظامی تدریس میشد این مدرسه کم کم بصورت یک دبیرستان درآمد و پیش از ۱۲۹۹ شمسی تنها دبیرستان کشور و تعداد دبستانها هم انگشت شمار بود و حتی تا سال ۱۳۰۷ از نظر

تحصیلات عالی به بیش از یک مدرسه طب و یک مدرسه حقوق و علوم سیاسی در کشور وجود نداشت .

در دوران سلطنت اعلیحضرت رضاشاه کبیر فرهنگ مملکت فوق العاده توسعه یافت و ترقی کرد باین معنی که در سال ۱۳۰۷ یک دانشسرای عالی و چند دانشسرای مقدماتی ایجاد شد تا برای دبیرستانها دبیر و برای دبستانها آموزگار تربیت کند ضمناً از همین سال تا سال ۱۳۱۱ هر سال یکصد نفر بهزینه دولت برای تحصیل علوم و فنون جدید با روبا اعزام گردیدند .

در سال ۱۳۱۳ دانشگاه تهران تاسیس شد و بیشتر معلمان آن اشخاصی بودند که تحصیلات خود را در اروپا بپایان رسانیده و هر یک در رشته ای که لازم بود تدریس کند تخصص یافته بود و از این پس کار تهیه معلم برای مدارس مختلف و نیروی انسانی مورد نیاز دستگاه های مختلف دولتی و خصوصی آسانتر گردید .

در دوران سلطنت اعلیحضرت محمد رضاشاه پهلوی تا کنون توجه بامر فرهنگ کشور فوق العاده بوده است چنانکه علاوه بر تاسیس دانشگاه های تبریز - مشهد - اصفهان شیراز - اهواز و تکمیل دانشگاه تهران و تاسیس چندین مدرسه عالی دیگر مانند دانشگاه ملی ایران - دانشکده صنعتی - دانشسرای صنعتی و غیره تعداد دبستانها و دبیرستانهای کشور بطور بی سابقه ای روبا افزایش گذارده و هر سال وسیله برای تحصیل تعداد بیشتری از فرزندان کشور تهیه و تأمین میگردد .

برنامه سپاه دانش که از ابتکارات شخص شاهنشاه است چنان نتیجه مطلوب بدست داده و هر روستا و دهکده ای دبستان و آموزگار پیدا کرده است که سازمان علمی و تربیتی بین المللی یونسکو تصویب نمود کنفرانسی در تهران از وزرای فرهنگ کشورها تشکیل گردد و نسبت به موضوع باسواد کردن بیش از هزار میلیون جمعیت بی سواد روی زمین با ملاحظه نتایج حاصل از این ابتکار مترقی شاهنشاه مطالعه نماید .

برنامه سپاه دانش یکی از اصول شش گانه تحول اجتماعی اخیر ایران است و هنوز شاید زود باشد آثار این انقلاب ظاهر و هویدا گردد زیرا بطور مثال اولین دسته اطفالیکه در اثر این تحول بمدرسه راه مییابند چهار سال دیگر از دبستان خارج میشوند و ده سال دیگر طول خواهد کشید تا بعضی از آنها بتوانند بدانشگاه ها یا مدارس عالی وارد گردند ولی از هم اکنون واضح و آشکار است که در آینده نزدیکی بسیاری از استعداد های نهفته که سابقاً وسیله ظهور و بروز نداشتند در ساختمان ایران نوین شرکت خواهند جست و هر چه بر تعداد اشخاص تحصیل کرده و عالم و فاضل و متخصص کشور افزوده گردد در مدت کوتاه تری خواهند توانست در آبادانی کشور و تهیه مایحتاج مردم در داخل و بالنتیجه ایجاد کار مناسب برای کلیه افراد ملت بطور مؤثر مثمر باشند تا ضمن ترقی سریع کشور فاصله ای راکه

متأسفانه فعلاً بین ما و کشورهای صنعتی موجود است روز بروز کوتاه تر سازند. این انقلاب بزرگ اجتماعی ما موقعی بهتر ثمر خواهد داد که کلیه عوامل در جهت مناسب قرار گیرند و هر کس یا هر دستگاه وظیفه خود را به بهترین وجه و موزون با سایرین انجام دهد بنا بر این برای بهره برداری صحیح از این تحول باید هر یک از افراد ملت و هر یک از دستگاه های کشوری اعم از ملی یا دولتی مسئولیت خود را در این باره درک نموده برنامه و عمل خود را با روح این انقلاب هم آهنگ سازد و البته دستگاه فرهنگ کشور که ماشین تهیه نیروی انسانی است قبل از هر کس و هر دستگاه در برنامه های خود باید تجدید نظر کند بهمین منظور بود که شاهنشاه در روزاول مهرماه ۱۳۴۳ در جشن دهقان چنین فرمودند :

و فرهنگ ایران باید زیر و رو بشود. فرهنگ ما متأسفانه سالها در حال رکود باقی مانده بود؛ اصول تعلیم ما - کتابهای درسی ما تمام باید مطابق آخرین سیستم دنیا با در نظر گرفتن روحیات و شناسائی فرد در بچه های این کشور که در دبستانها و دبیرستانها مشغول تحصیل هستند تغییر و تطبیق بکند تمام بچه های این مملکت که استعداد تحصیلات علمی دارند باید بان تحصیل ادامه بدهند اگر احیاناً در میان این بچه های با استعداد کسانی پیدا شوند که هنوز اولیای آنها قدرت مالی برای تأمین مخارج آنها را نداشته باشند و امیدوارم این وضع در آتی موقوف شود. این وظیفه دولت و سایر مؤسسات خصوصی و خیریه است که برای آنها بورس تحصیلی معین کند. همین امروز بدولت دستور دادم که اگر احیاناً حالا که در دانشگاههای ایران بناست برای مدت تحصیل دانشجویان شهریه ای بپردازند به بینند اگر در میان دانشجویان با استعداد کسانی باشند که متأسفانه از عهده شهریه بر نیایند بلافاصله این خرج را دولت تحمل بکند و مبلغ لازم را بدان نگاهها بپردازد ولی کسانی که استعداد تحصیلات عالی را ندارند فکر نکنند که این دوشان آنها خواهد بود اگر یک کارگر متخصص و ورزیده ای باشند بوسیله فن خود و مهارت خود یک فرد بسیار مورد استفاده مملکت قرار گیرد .

هدف همه ما باید این باشد که با فرا گرفتن تعلیمات لازمه در هر رشته ای که بدان مشغول هستند خود را روز بروز بیشتر تکمیل بکنند - بیشتر مفید واقع بشوند - بیشتر تولید بکنند و مالا بیشتر استفاده بکنند.

همچنین شاهنشاه در روز چهارم آبان ۱۳۴۳ در موقع شرفیابی نمایندگان مجلس شورای ملی درباره فرهنگ فرمودند:

«اجتماع ما در نتیجه اقداماتی که صورت گرفت بکلی دگرگون شد و اکنون موقعی است که باید دستگاه اداری ما و فرهنگ ما نیز بهمان طریق دگرگون گردد باید مردم ایران برای مقابله با شرایط و مقتضیات آینده بیش از پیش مجهز به علم و هنر شوند.

بدیهی است هر قدر فروغ علم بیشتر بر اجتماع بتابد تاریکی جهل و فساد از بین خواهد رفت و جامعه‌ای سعادت‌مندتر و آبادتر بوجود خواهد آمد .

میراث معنوی بزرگی که از نیاکان ما بمانده است و گنجینه‌های فنا ناپذیر ادب و حکمت و عرفان و هنر ایران منبع فروغی است که شاید ما بتوانیم از آن بدنیای نیز روشنائی بدهیم و بدین طریق سهم خویش را در عالی‌تر کردن زندگانی بشر از راه روح و معنی ایفا کنیم .

امیدوارم همه آرزوهای ما در مورد پیشرفت‌های فرهنگی ایران و جهان بصورت عمل درآید و بدیهی است که دانشگاه مانیز که وارث میراث علمی و فرهنگی عظیم گذشته این مملکت است می‌باید وظیفه خطیر خود را در این مورد کاملاً انجام دهد .

در اجرای اوامر شاهنشاه وزارت فرهنگ اکنون مشغول مطالعه برای رفع نواقص و معایب دستگاه‌های تعلیماتی کشور از ابتدائی - متوسطه و عالی میباشد و هدف اصلی این است که پس از انقلاب ششم بهمن با الغای رژیم ارباب و رعیتی و آزادی دهقانان و زنان ایران و بوجود آمدن روابط دوستانه بین کارفرما و کارگر و بطور خلاصه از بین رفتن امتیاز طبقاتی موقوع آن است که فرهنگ کشور استعداد های افراد مملکت را برای تهیه نیروی انسانی مورد نیاز احتیاجات کشور بکار بیندازد تا هر کس فراخور استعداد و ذوق خود برای کاری آماده شده از استعدادها و کار مردم که سرمایه اصلی کشور را تشکیل میدهند چیزی بهدر نرود .

امروزه در تمام دنیای پیشرفته سرمایه‌گذاری در فرهنگ را مهمترین و مفیدترین و پرنفرتین سرمایه‌گذاری‌ها میدانند البته نتیجه مطلوب وقتی بدست می‌آید که مانند سرمایه‌گذاری در کارهای کشاورزی یا صنعتی سرمایه‌گذاری فرهنگی نیز قبلاً مورد بررسی دقیق قرار گرفته باشد و بعلاوه کلیه شرایط لازم برای استفاده صحیح از این سرمایه‌گذاری در نظر گرفته شود. برای مثال متذکر میشویم موقعی سرمایه‌گذاری در یک طرح کشاورزی از نظر اقتصادی صحیح تشخیص میشود که کلیه شرایط لازم از نظر زمین - آب - ماشین‌های کشاورزی - نیروی انسانی - شرایط جوی مناسب برای نوع محصولاتی که در نظر گرفته شده - کسود شیمیائی و غیره همه بایک برنامه صحیح کار کنند و هر نقص یا عیبی که در هر یک از این عوامل بوجود آید در میزان و نوع محصول و بنا بر این در ثمر یا درآمد کار تأثیر خواهد داشت و بدیهی است که برنامه کار و مهارت کارکنان این طرح با شرایط مساوی دیگر هر یک ممکن است در نتیجه کار تأثیر بسیار زیادی داشته باشند .

در موضوع فرهنگ نیز علاوه بر عوامل دیگر دو عامل مهم اساسی وجود دارد که یکی برنامه تحصیلی مدارس و دیگری روش تعلیم است. نویسنده در مدت چهل سال خدمت فرهنگی خود در دبستان و دبیرستان و دانشگاه باین دو مسئله مهم توجه مخصوص داشته و در ده ساله اخیر که مدتی اداره دانشکده فنی دانشگاه تهران را عهده‌دار بودم برای مطالعه در برنامه مدارس خارجی سفرهایی به کشورهای متعدد مانند ممالک متحده آمریکا - انگلستان - فرانسه - آلمان - سوئیس - چکوسلوواکی - ایتالیا - روسیه - ترکیه و پاکستان

نموده باید بگویم که برنامه و روش تدریس در مدارس فعلی ما کهنه و قدیمی است و همانطوریکه يك کارخانه کهنه و قدیمی نمیتواند با شرایط اقتصادی امروز کار کند فرهنگ مانیز با این روش قسمت مهمی از سرمایه کشور، از استعداد و پول مملکت را بهدر میدهد و برای مثال میتوان محصول کار دبیرستانها را در نظر گرفت .

چهل سال پیش در تمام کشور صد دبیرستان هم وجود نداشت و تعداد اشخاصیکه از این مدارس سالیانه فارغالتحصیل میشدند شاید به هزار نفر نمیرسید و شاید ممکن بود عده ای از آنها بخدمت دولت پذیرفته شوند و اطلاعات آنان برای کار ثبت یا ضبط اداری کافی باشد و این اشخاص بتوانند کاری فراخور معلومات خویش بدست آورند ولی امروز این عده زیاد فارغالتحصیل دبیرستانها که اطلاعات و مهارت لازم را برای احتیاجات امروزی کشور ندارند اغلب چون کار مناسب میل خود پیدا نمیکند مأیوس میشوند و نتیجه آن میشود که بعلمت نامناسب بودن برنامه و روش تدریس در دبیرستانها هر سال مقداری از استعداد ها و سرمایه کشور بهدر میرود در صورتی که ممکن است این جوانان برای رفع نیازمندیهای روز کشور تعلیم یابند و علاوه بر اینکه خود در اقتصاد کشور نقش مؤثری بر عهده گیرند برای عده دیگری نیز کار مناسب تهیه نمایند .

در برنامه امروزی مدارس فرهنگی شش سال برای دوره دبستان و شش سال دوره دبیرستان در نظر گرفته شده بنا بر این اگر برای مبارزه با بیسوادی بخواهیم وسیله تحصیل برای تمام اطفال مملکت فراهم سازیم تعداد دانش آموزان دبستانهای کشور از دو ملیون نفر متجاوز خواهد شد و این مدارس شش ساله ابتدائی بیش از یکصد هزار نفر آموزگار احتیاج خواهد داشت که حقوق سالیانه آنها از ده هزار ملیون ریال بیشتر میباشد در برنامه دبیرستانهای فعلی دو دوره سه ساله وجود دارد که در دوره اول بدانش آموزان معلومات عمومی داده میشود و دوره دوم دبیرستانها که در حقیقت کلاسهای تهیه برای تحصیلات عالی میباشد بچند رشته مانند ریاضی - طبیعی - ادبی بازرگانی و برای دختران رشته خانه داری تقسیم گردیده است .

علاوه بر دبیرستانها آموزشگاههای دیگری نیز بعد از تحصیل ابتدائی وجود دارد و از آن جمله آموزشگاههای حرفه و کشاورزی است که بجای دوره اول دبیرستانها بدانش آموزان تعلیمات حرفه ای و کشاورزی میدهد و هنرستانهاییکه تحصیلات آنها در حدود تحصیلات دوره دوم دبیرستانها میباشد و در آن رشته های مختلف صنعتی و کشاورزی و ساختمانی و غیره بدانش آموزان تعلیم داده میشود . متأسفانه تا کنون بمدارس حرفه ای در کشور اهمیت لازم داده نشده و هنوز عده ای تصور میکنند ارزش تحصیلی در دبیرستانها بالاتر و بهتر از تحصیل در آموزشگاه های حرفه ای یا هنرستانها میباشد و حال آنکه دردنیای امروز که فقط کار انسان سبب احترام و ارزش او در اجتماع است يك بنا یا آهنگر یا کشاورز تحصیل کرده میتواند احترام و زندگی خیلی بهتر و بالاتر از يك فارغالتحصیل دبیرستان داشته باشد . امروزه در دنیا هر کس میل دارد تا حد امکان تحصیل نماید و برای اینکه بتواند برای خود و کشور خود فردی مفید و مؤثر تر تربیت شود باید مانند آنچه در تمام کشورهای متمدن

دنیا بعمل میآید هر فردی از افراد مملکت در رشته‌ای متناسب با استعداد خویش مهارت کافی پیدا کند تا در ساختمان کشور بتواند شخص لایق و قابل باشد. اگر رویه فعلی برنامه دبیرستان‌های ما ادامه پیدا کند تا چند سال آینده ممکن است سالیانه تا حدود یکصد هزار نفر فارغ التحصیل داشته باشد و چون این اشخاص عموماً در هیچ کاری مهارت ندارند و اغلب آنها حتی مقدمات کافی برای ادامه تحصیل در مدارس عالی را نیز ندارند علاوه بر هزینه بیهوده‌ای که برای تعلیم آنان در دبیرستانها انجام شده هر سال استعدادهای زیادی از کشور که امکان کارهای مفیدتری داشتند از اینراه بهدر می‌رود.

اگر نصف جمعیت مستعد کشور بخواد دوره تحصیل دبیرستانها را طی کند تعداد دانش-آموزان دبیرستانها از یک میلیون نفر متجاوز خواهد شد که بیش از پنجاه هزار دبیر احتیاج خواهد داشت و تهیه این عده معلم قابل تا مدتی میسر خواهد بود و در نتیجه مانند آنچه فعلاً عمل میشود اشخاصی در دبیرستانها تعلیم میدهند که صلاحیت کافی ندارند و شاید بهمین علت باشد که حتی به میزانی که مدارس عالی فعلی کشور هم میتوانند هر سال دانشجو بپذیرند از بین چندین برابر تعدادی که از دبیرستانها فارغ التحصیل میشوند داوطلب آماده و واجد شرایط یافت نمیشود.

این جانب پیشنهاد مینماید دوره تحصیلات عمومی فعلاً در کشور ما هشت سال تمین گردد که به دو دوره یکی دوره ابتدائی پنج ساله و دیگری دوره متوسطه سه ساله تقسیم گردد.

دوره اول در دبستان برای تمام اطفال کشور یکسان و در آن خواندن و نوشتن و حساب کردن ضمن مختصری اطلاعات عمومی اجتماعی تدریس گردد.

دوره دوم بمدت سه سال در دبیرستانها بدانش آموزان اطلاعات عمومی در علوم و ادبیات و علوم اجتماعی خواهد داد.

و در آموزشگاه‌های حرفه‌ای حرفه‌های مختلف مناسب با محل آموزشگاه و استعداد اشخاص در رشته‌های گوناگون صنعتی و کشاورزی و کسب و کار و بازرگانی بطور علمی و عملی تعلیم داده میشود. پس از این هشت سال تحصیل عمومی تحصیلات بالاتر جنبه تخصصی و مهارت خواهد داشت باین معنی که در دبیرستانها یا هنرستانها جوانان در رشته‌های مختلف بتوانند برای احتیاجات خاص تخصص یا مهارت پیدا کنند و برای این کار رشته‌های مختلف علوم و ادبیات و حرفه‌ها مانند ریاضیات - فیزیک - شیمی - بیولوژی - گیاهشناسی - زمینشناسی - جانورشناسی - زبانهای خارجی - ادبیات فارسی - ماشین نویسی - حسابداری - دفترداری - آهنگری - بنائیم - نجاری - سیم کشی - خیاطی - آرایشگری - جوشکاری - ورق کاری - رادیوسازی - رسم و نقاشی ودها رشته دیگر در دو سطح مختلف یکی مقدماتی و دیگری در سطح بالاتر تدریس گردد تا هر کس بر حسب استعداد خویش آنچه را مایل باشد تحصیل کند این ترتیب برای تأمین داوطلبان مدارس عالی و دانشگاهها نیز کمک مؤثری خواهد بود زیرا کافی است هر دانشکده معین نماید داوطلب ورود بآن چه رشته‌هایی را در چه سطحی باید تحصیل کرده باشد و اشخاصیکه باین ترتیب وارد مدارس عالی میشوند بمراتب بیش از داوطلبهای فعلی

که فارغ التحصیل دبیرستانها میباشد برای درک برنامه مدرسه آمادگی خواهند داشت بعلاوه اگر داوطلبی در موقع تحصیل يك رشته متوجه شود که برای آن رشته علاقه یا استعداد کافی ندارد میتواند با سانی رشته تحصیل خود را عوض کند و از زحمتی که برای تحصیل تحمل میکند بحد اکثر در زندگی بعدی خود استفاده نماید .

باین ترتیب در این مدارس جوانان در رشته یارشته های معین اطلاع کافی پیدا میکنند و میتوان گفت که در این رشته ها مهارت یافته اند و در زندگی امروزی هر کس میتواند از مهارتی که پیدا کرده است استفاده نماید .

این طریق کار دستگاه تعلیماتی کشور را نیز ساده تر خواهد ساخت باین ترتیب که يك دبیرستان یا هنرستان را برای تعلیم رشته های معین میتوان مجهز ساخت و از این راه صرفه جوئی قابل ملاحظه ای در تهیه معلم محل و وسایل کار بعمل خواهد آمد و اشخاصیکه هر يك از این رشته ها را در سطح بالا با موفقیت گذرانیده باشند میتوانند پس از تحصیل اصول آموزش و پرورش معلمین قابل و با صلاحیتی برای تدریس همین رشته در دوره سه ساله متوسطه دبیرستانها باشند .

با این روش گواهی نامه دوره دوم دبیرستانها از بین میرود و بجای آن گواهی نامه هایی که دلیل بر درجه مهارت اشخاص در رشته های مختلف باشد با نهاد داده میشود . وقتی برنامه دبستانها و دبیرستانها اصلاح شود خود بخود از این راه اشخاص صالح تری برای تعلیم در مدارس ابتدائی و متوسطه آماده میگرددند و در نتیجه کم کم سطح معلومات افراد در مدارس بالاتر خواهد رفت و اگر معلمین بوسایل جدید آموزش و پرورش نیز مجهز گردند دانش آموزان خواهند توانست از زحمات خود نتیجه بیشتری بدست آورده خود را برای آبادانی کشور زودتر و بهتر مجهز و آماده سازند .

محمد باقر الفت

بادلی از مهر یاران مال مال الفت غم دیده از دنیا برفت

اندرین زندان پس از هشتاد سال در شکنج ورنج آمد تا برفت

مدت عمرش درین بحر وجود بود موجی کز پس دریا برفت

از جهان یکذره بیش و کم نشد یاد گارش هم ز خاطر ها برفت

آن زمان گفتند یارانش بهم

الفت غم دیده از دنیا برفت

این قطعه را مرحوم الفت چندی قبل از فوت برای نفر در روی سنگ قبر خود سروده اند . خداوند او را غریق بجز رحمت خود کند .